

**Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar
Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola**

A régiók fejlődése és konvergenciája Kínában

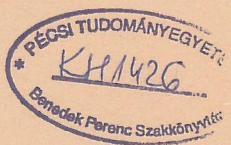
c. doktori értekezés tézisei

Nemeskéri Zsolt

Témavezető:

Tóth József DSc.
egyetemi tanár, intézetigazgató

Pécs, 2002.

OT
332
N 48

I. A dolgozat célja

Doktori értekezésem a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Regionális Gazdaságtan Ph.D. program keretében 1997 óta végzett kutatómunka eredményeit foglalja össze. A tanulmány a neoklasszikus növekedési modell régiók közötti konvergenciára vonatkozó következtetéseit értékeli a kínai tartományok adatsorainak elemzése alapján. A témaválasztás motivációja és aktualitása kettős: egyrészt alátámasztható módszertani oldalról, másrészt pedig a választott kutatási téma, Kína sajátosságainak elemzése tekintetében. Vizsgálataim alapján ugyanis úgy vélem, hogy a régiók közötti konvergencia közgazdaságtan-elméleti megalapozottságú elemzése és a kínai regionális fejlődés vizsgálata egyaránt hiányos területei a magyar szakirodalomnak.

A témaválasztás fentiek szerinti megfogalmazása felveti azt a kérdést, vajon a több évezredes sajátos fejlődési úttal és egyedülálló értékrenddel, kultúrával bíró Kínában alkalmazhatóak-e a „nyugati” közgazdasági elméletek? A munkában megítélésem szerint erre a kérdésre is megtalálható a válasz; természetesen annak tudatában, hogy a vizsgált folyamatok mögött mindig látnunk kell a kínai embert is, a maga – a Nyugat számára sokszor bonyolult, talán érthetetlennek is tűnő – mentalitásával, gondolkodásmódjával.

Értekezésem egyszerre egy makroökonómiai modell alkalmazási kísérlete és egy esettanulmányyszerű vizsgálat. Jelentősége túlnő az elméleti modell hazai ismertetésén, igazi eredményei annak empirikus verifikálásában vannak. A konvergencia elméleti és gyakorlati alapjainak tisztázásán keresztül segíthet a hazai regionális gazdaságtani vizsgálatok jobb módszertani megalapozásához, a regionális tudomány modern vizsgálati eszközeinek megismeréséhez/megismertetéséhez. A tanulmány összegzi – reményeim szerint egyes részleteiben meg is haladja – a témakörrel kapcsolatban megjelent nyugati (USA, Nyugat-Európa) illetve keleti (Kína, Ausztrália, Japán) szakirodalmi eredményeket. A kutatás főbb részei publikációk formájában már megjelentek, azokat több hazai és nemzetközi konferencián ismertettem. A doktori értekezés elkészítését a PTE Bihari Ottó kutatói ösztöndíja támogatta. A humán tőke elméleti értelmezésével kapcsolatos kutatások az OTKA T030398 sz. pályázat támogatásával készültek.

II. A témakör jelentősége a tudományterületen: régiók és országok konvergenciája

Konvergencia fogalmán azt a tendenciaszerűen kimutatható összefüggést (folyamatot) értem, amelynek hatására az alacsonyan fejlett gazdaságok gyorsabb növekedésre képesek, mint a fejlettek. A fenti értelmezés szerinti konvergencia vizsgálatánál az első alproblémát a gazdasági fejlődés modellezése okozza. A zárt gazdaságot feltételező neoklasszikus növekedési modellben az egy főre jutó jövedelmek különbségeit az eltérő tőke/munka arány indokolja. Adott megtakarítási rátát feltételezve egy alacsonyabb kezdeti tőke/munka arány gyorsabb

növekedéssel jár együtt, azaz a szegényebb országok gyorsabban képesek fejlődni, mint a gazdagok. Ha azonban megengedjük a termelési tényezők mobilitását, a munka a tőkeszegény országból a tőkében gazdagabb felé, a tőke pedig ezzel ellentétes irányban vándorol. Mindkét mozgás az eredeti tőke/munka arány kiegyenlítődésének irányába mutat, tehát a jövedelmi különbségek kiegyenlítődése felé. E folyamat lényegében felgyorsítja a konvergencia ütemét.

Az elmúlt két évtizedben számos *empirikus kutatás* foglalkozott azzal a problémával, hogy hosszú távon az országos ill. szub-nacionális szinten értelmezett gazdaságok között a reáljövedelmek tekintetében konvergencia figyelhető-e meg. A *regionális szintek* vizsgálatával kapcsolatban több elemzés is meggyőző bizonyítékokat talált a konvergenciára; ezek közül kiemelhető Barro és Sala-i-Martin nagy hatású tanulmánya, amely az USA tagállamai (1880-1990), illetve a japán (1930-1990) és a nyugat-európai régiók (1950-1990) fejlődését vizsgálta. A *világgazdaság* vizsgálatánál az egyes államok kisebb-nagyobb csoportjai között rendelkezünk konvergenciára utaló bizonyítékokkal, ennek ellenére *a világ egészére vonatkozóan ez nem mutatható ki*. Legtisztabb bizonyíték a konvergenciára – a kiinduló feltételektől eltekintve – a hasonló gazdaságok között lehető fel.

Az empirikus eredmények egyik következtetése, hogy a konvergencia azokban az országokban a legerősebb, amelyeket *szabadkereskedelmi kapcsolat* és a *termelési tényezők áramlásának szabadsága* köt össze. Ezzel szemben a *szocialista gazdasági rendszerekben* a konvergencia lehetősége korlátozott, okai sokkal véletlenszerűbbnek tűnnek, mint a piacgazdaságokban. A nemzetközi szakirodalomban sokat idézett és vizsgált témakör a *Kínai Népköztársaság* régiói, illetve tartományai közötti konvergencia vizsgálata. A regionális tudománnyal foglalkozó elismert nemzetközi folyóiratok (pl. *Regional Development Dialogue*, *Regional Studies*, *International Regional Science Review*) folyamatosan teret adnak a témának, mind a regionális politika, mind pedig a tudományos alaposágú kvantitatív kutatások szintjén. Értekezésem megírásakor a kínai források mellett valamennyi elérhető neves szakmai műhely eredményeit figyelembe vettem, ezek között kiemelhető a National Bureau of Economic Research (USA), az Institut für Weltwirtschaft an der Universität Kiel (Németország), a London School of Economics (Nagy-Britannia) és a Chinese Economics Research Centre at the University of Adelaide (Ausztrália).

A nemzetközi szakirodalom fényében sem feledkezhetünk el a *hazai tudományos élet* korábbi, e témakörhöz kötődő munkáiról, amelyek bár nem kifejezetten a kínai régiók közötti konvergencia kérdéskörét érintik, de hasznosítható ismeretanyagot és szemléletmódot biztosítanak a kutatásokhoz. A vizsgált országgal kapcsolatos gazdaságpolitikai, illetve geográfiai leírások közül *Jordán*, *Tálas*, *Horváth* és *Probáld* tanulmányait emelhetjük ki. A hatótényezők elemzésével és a jövőbeni fejlődés legfontosabb kérdéseivel összefüggésben utalok *Tőkei* ázsiai termelési móddal kapcsolatos megállapításaira. A nyugat-európai, az amerikai és a japán gazdasági növekedés egyes tényezőiről és az alkalmazható elemzési módszerekről – megfelelő forráskritikával olvasva – hasznos adalékok fedezhetők fel *Erdős* hivatkozott műveiben.

III. Alaphipotézisek

Összegezve, a tanulmány fő célja egy, a gyakorlatban is használható, azzal konzisztens, a konvergencia vizsgálatára képes növekedési modellt verifikálása. *Alaphipotéziseimet a következő pontokban foglalom össze:*

1. A nyitott gazdaság vizsgálatára kidolgozott, részleges tőkemobilitást feltételező neoklasszikus növekedési modellt *képes előre jelezni a konvergencia ütemét* és az így számított konvergencia sebességét az empirikus kutatás alátámasztja. A modellt a *szocialista piacgazdaság* keretei között is alkalmazható, a Kínai Népköztársaság regionális folyamatai esetében jól jelzi a konvergencia sebességét és irányját.
2. A modell *divergencia esetén is használható* a valós folyamatok közelítésére, azaz olyan időszakban, amikor a vizsgált ország területi egységei között szétartó irányú fejlődés mutatható ki.
3. Kína vizsgálatakor a bevezetőben ismertetett empirikus vizsgálatok eredményeire támaszkodva feltételezem, hogy a konvergens fejlődés *időben* főként a piaci reformok bevezetését követően, *területileg* pedig az ország leginkább piacorientált keleti part menti területein jelenik meg.

Az alkalmazott modell kulcsa, hogy feltételezésünk szerint a tőke csak részben mobil: a kölcsönzés lehetősége kizárólag fizikai tőkejavak akkumulációja érdekében adott. Az empirikus vizsgálatokkal bizonyítani kívánom, hogy a részleges tőkemobilitás feltételezése és beépítése a neoklasszikus modellbe képes a konvergenciával kapcsolatos gyakorlati tapasztalatok magyarázatára, majd ezt követően a konvergencia/divergencia mögöttes okait mutatom ki.

A tanulmányban fentiek szerint *nem célo*m az eltérő elméleti alapokon megfogalmazott növekedési modellekkel való összehasonlítás, azok elemzése, részben vagy egészben történő bemutatása. Kutatásaim azonban jó alapot biztosítanak a nem-neoklasszikus modellekkel való összevetésre, *így további munkám során magam is célszerűnek tartom a konvergencia elemzés alternatív lehetőségeinek vizsgálatát.*

IV. A dolgozat felépítése, módszertana

A dolgozat három fő témakifejtő fejezetre tagolódik, amelyeket a függelékben két kapcsolódó szövegrész egészít ki. A bevezetést követően az első fejezetben a Kínai Népköztársaság fejlődésének meghatározó tényezőit jellemzem. Vizsgálataim elméleti keretét a Tóth József által kidolgozott *tetraéder-modell* adja; ennek megfelelően a természeti erőforrások, a társadalmi kihívások, a gazdasági változások és az infrastruktúra fejlődése tekintetében egyaránt kiemelem a leginkább fontosnak ítélt területeket. A gazdasági folyamatokhoz kötődve ismertetem a régiók közötti jövedelmi egyenlőtlenségek alakulását, az állami vállalatok átalakításának problémáit, a munkanélküliség hatásait, végül kitérek a centralizáció-decentralizáció évszázá-

dos kínai problémájának értelmezésére. A szöveg gondolati egysége érdekében ebben a részben az egyes kínai tartományok elkülönült jellemzésére nem kerül sor, a témakört a függelék területi egységek ismertetésével foglalkozó mintegy negyven oldalas fejezete vizsgálja.

A második szerkezeti egységben még mindig a régiók közötti konvergenciára ható tényezők háttérvizsgálatának keretén belül maradv a *kínai regionális politika fejlődésének* elméleti és gyakorlati megfontolásai válnak a vizsgálat tárgyává. Ennek keretében elsőként a kínai regionális politika 1978 utáni korszakának meghatározó elméleteit ismertetem. Külön kitérek a reformpolitika beindulásához köthető szelektív fejlesztési politika elméleti alapjainak, jellemzőinek és hatásainak a bemutatására. A következmények kritikai értékelését a szelektív regionális fejlesztési politika elméleti alternatíváinak ismertetése követi, ami egyben megalapozza a jelenben érvényes kiegyenlítő regionális politika értelmezését. A fejezet a kínai regionális politika fejlődésének folyamatát a tervdokumentumok elemzése oldaláról is végigköveti, annak a Hatodik ötéves tervben történt első explicit megfogalmazásától a vizsgálati korszakhatároknak megfelelően a Kilencedik ötéves terv időszakáig.

A harmadik részben előbb áttekintő, majd részletes módon vizsgálom a Kínai Népköztársaság fejlődésében leírható konvergencia jelenségeket. Röviden ismertetem a vizsgálatok keretétől szolgáló makroökonómiai modellt, majd az empirikus adatok elemzése alapján kitérek a modell tesztelésére is (a fejezetben csak a megértéshez szükséges szinten jelennek meg a közgazdaság-elméleti összefüggések, a felhasznált matematikai-ökonometriai apparátust teljes egészében a függelék tartalmazza). Az általános vizsgálatban csak a konvergencia (divergencia) mértékét és irányát határozzuk meg. Ezt a részletes részben az elmélet által előre jelzett tendenciák mélyebb vizsgálata követi. Itt a β -és σ -konvergencia elemzésén keresztül a fejlődés irányát befolyásoló tényezők meghatározása kerül a középpontba; így a tanulmány egy statisztikailag részletesebben kifejtett elemző fejezettel zárul.

Doktori értekezésem esszenciájaként az összegzésben felvázolásra kerülnek a vizsgálat legfontosabb, empirikus vizsgálatokon túlmutató tanulságai, a megfogalmazott jövőképben fellillantva a további fejlődés kulcsproblémáit.

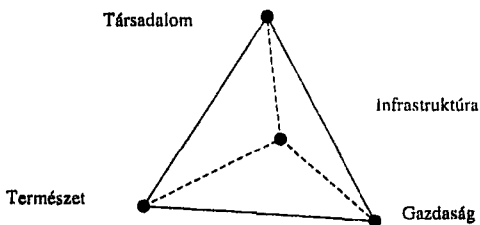
VI. A kutatás új eredményei

A kutatás új eredményei között megkülönböztetem azokat a megállapításokat, amelyek megítélésem szerint a nemzetközi szakirodalomban is újdonságnak tekinthetők és azokat, amelyek a nemzetközi szakirodalomban már megjelentek, azonban interpretálásukkal a regionális tudomány hazai szakirodalma az eddigiekben adós maradt. Ez utóbbiak közé sorolom a kutatás során alkalmazott módszertant is, így a tézisekben a módszertani kérdések nem a szokásos módon, elkülönült fejezetként, hanem a kutatási eredmények felsorolásában jelennek meg. A doktori értekezésben kidolgozott új tudományos eredmények a következők:

1. *A kínai tartományok közötti konvergencia hatótényezőinek komplex elemzése a Tóth József által kidolgozott tetraéder-modell alapján, az egyes tartományok elkülönült gazdasági, földrajzi, közigazgatási jellemzése.*

A kínai regionális fejlődés, illetve az ezt megalapozó hatótényezők elemzése a magyar szakirodalom hiányos területe, annak ellenére, hogy e vizsgálat több szempontból is figyelemre méltó. Kína jelentős mértékű földrajzi ellentéteket hordoz a termelés gazdasági szektorok közötti eloszlásában, az életminőségben, az erőforrás-ellátottságban és egyéb, a régiók jóvedelmét befolyásoló tényezőkben. Doktori értekezésemben az ország általános jellemzőinek és területi felosztásának bemutatását követően a régiók közötti konvergencia vizsgálatának megalapozásához áttekintem a *regionális fejlődés legfontosabb hatótényezőit*. E tényezők vizsgálatának elméleti keretét a Tóth József által kidolgozott tetraéder-modell adja, amelyben a szerző a befolyásoló jellemzőket négy, egymással kölcsönhatásban lévő csoportra osztja fel. A tézisekben röviden összefoglalom az egyes tényezőkkel kapcsolatos legfontosabb megállapításaimat.

1. sz. ábra: A tetraéder-modell

A természeti erőforrások között kiemelem, hogy míg abszolút mennyiségeket tekintve Kína az erőforrások széles skálájában *gazdagnak tűnik*, addig a hatalmas tartalékok alacsonyabb minőségű készleteket is tartalmaznak. Kína egy főre jutó víztartalékai a világtárlagnak csak mintegy 28%-át teszik ki, művelhető földterülete ennek 32%-a, míg az erdőségek tekintetében az arány 14%. A helyzetet nehezíti a természeti erőforrásokban gazdag és az erőforrásokat felhasználó régiók közötti területi összhang hiánya. A környezetvédelmi kihívások közül a legkomolyabbak: a *víztartalékok felhasználásának problémái, a termőtalaj eróziója, a füves területek degradációja és a légszennyezés*. Annak ellenére, hogy a környezetvédelem az 1980-as évek óta nemzeti prioritás, a szennyezés szankcionálása igen gyenge. Ebből a szempontból a *külföldi tőkebefektetések* kétélű kardnak bizonyultak (egyes befektetők kihasználva a kínai környezetvédelmi szabályok engedékenységet, lehetőséget láttak a rövid távú beruházási és működtetési költségek csökkentésére).

A *társadalmi kérdések* között Kína esetében elsőként a népesség abszolút számát kell említeni. A népesség a Kínai Népi Köztársaság megalapítása óta 550 millióról annak kb. háromszorosára nőtt. Bár a növekedési ütem csökkenése figyelhető meg, egyes számítások szerint 2050-re a népesség 1,5-1,6 milliárd fő közé fog esni. A népsűrűség a világtárlag háromszorosa (127 fő/km²),

750 dollár/fő. A termelés megoszlása a primer, szekunder és terciér szektorok között ugyanebben az időszakban 18%, 49% és 33%. A foglalkoztatottak megoszlása ettől jelentősen különbözik: 50%, 23% és 27%, azaz a lakosság legjelentősebb részének máig is a mezőgazdaság a legfőbb megélhetési forrása. A gazdasági fejlődés regionális szempontból is jelentős problémái között az értekezés foglalkozik a tartományok közötti jövedelmi egyenlőtlenségekkel, a munkanélküliséggel, az állami vállalatok és a tőkebefektetések kérdéskörével.

A centralizáció-decentralizáció Kínában hagyományosnak tekinthető dilemmájával kapcsolatban megállapítom, hogy az országban felfedezhető *regionalizmus* a független, jól kifejezett helyi érdekeket előtérbe helyező gazdasági decentralizáció logikus következménye. A kínai tapasztalatok a nyolcvanas évek közepétől sok negatív példát mutatnak, ám ezt úgy tekinthetjük, mint azt az árat, amit Kínának meg kell fizetnie a gazdasági reformok lépcsőzetes bevezetéséért, míg a másik oldalán a gyors váltással járó esetleges robbanás állhat. Az *infrastruktúra vizsgálatánál* a közlekedési hálózattal és a teherszállítások fő irányjaival kapcsolatban leírtakat foglalja össze a 2. sz. ábra, amelyben statisztikai régiók szerinti bontásban követhető nyomon az alapanyagok és termékek áramlása. A közlekedési infrastruktúra mellett ismertetem az *energiaáramlások* főbb jellemzőit és megemlítem a *távközlési és telekommunikációs rendszer* gyors ütemű fejlődését.

Az értekezés függelékében a Kínai Statisztikai Hivatal regionális felosztásának megfelelően egyenként jellemzem az elemző fejezetekben vizsgált területi egységeket. A magyar szakirodalomban e jellemzés *három tekintetben is egyedi*. Elsőként azért, mert az egyes tartományok elkülönült leírása igen ritkán jelenik meg; másodikként azért, mert az általam felhasznált statisztikai források viszonylag friss, 1998-as adatokat tartalmaznak; végül azért, mert e rész tárgyalása a múltbeli folyamatok elemzését háttérbe szorítva inkább jövőorientáltak tekinthető. Az egyes tartományok, területi egységek jellemzése tartalmát tekintve három részből tevődik össze. A földrajzi elhelyezkedés, főbb jellemzők leírását a jelentősebb gazdasági mutatók (GDP, külföldi tőkebefektetések, nemzetközi kereskedelem) és azok változásainak elemzése követi; végül a jövőbeni fejlesztés lehetőségeit vizsgálom a Kilencedik ötéves terv és a 2010-ig tartó hosszú távú nemzeti fejlesztési program alapján.

2. A kínai regionális politikát megalapozó elméletek fejlődésének ismertetése, a kínai regionális politika cél-, eszköz- és intézményrendszerének kimutatása és az azt meghatározó dokumentumok elemzése.

A kínai regionális politika a maoi redistributív politikától az érvényben lévő szabályozásig jelentős változtatásokon ment keresztül. Értekezésem második fejezetében, a regionális tudomány magyar nyelvű szakirodalmában hiánypótló módon, elsősorban a Teng Hsziao-ping nevéhez fűződő, 1978 utáni időszak kínai regionális fejlesztési politikájának hatását, az azt megalapozó elméleteket, ezek kritikáját és a további fejlődés lehetőségeit vizsgálom.

A nyolcvanas éveket megelőzően a Kínai Népköztársaság megalakulása utáni első három évtizedben a kiegyenlítő fejlesztési politika keretében a befektetések a fejlettebb parti övezetekből a szegényebb belső területek felé irányultak. A köztudatban Mao Ce-tung nevéhez kötődő orientáció egyrészt korrigálni próbálta az eltérő regionális fejlettségi szinteket, másrészt hozzájárult az ország belsejében található nyersanyagkészletek és erőforrások kiaknázásához, végül nemzetvédelmi szempontokat jelenített meg. Az 1978-at követő szelektív regionális fejlesztésig *az átmenetet alapvetően három tényezőre vezethetjük vissza*. Elsőként, az 1970-es évek vége óta világossá vált, hogy a maói redistributív politika nem foglalkozott a termelés alapvető feltételeivel, ezen túlmenően a gazdasági fejlődést is lassította. Másodszor, ebben az időszakban Kína egyre nyitottabbá vált, a nyugati regionális fejlesztési elméletek is eljuthattak az országba és jelentős hatást gyakoroltak a kínai elméletre. A neoklasszikus regionális fejlődési elméletek a szelektív regionális politikát a fejlődés kikerülhetetlen állomásának tartják. Az elmélet szerint mielőtt a fejlődés területi diffúziója megvalósulna, a növekedés a magasabb hatékonyságú területekre koncentrálódik. Harmadszor, a fejlett országok (USA, Japán) tapasztalatai is azt támasztották alá, hogy a szelektív regionális fejlesztési politika a fejlődés természetes velejárója. A *szelektív fejlesztési politika jellemzői* között az értekezésben a komparatív előnyök tanának középpontba állítását (Kína három régióra való felosztása) és az exportvezérelt fejlesztés hangsúlyozását (nyitott zónák kialakítása, preferenciális politikák) vizsgálom. A nagyrégiók közti különbségek növekedése már az 1980-as évek végén a *szelektív regionális fejlesztés kritikájához* vezetett. Bfrálat alá került az exportvezérelt fejlesztés koncepciója, a preferenciális árpolitikák és megfogalmazódott az is, hogy nincs bizonyíték a fejlődés területi diffúziójára. A kritikák a kilencvenes évek elejére új megoldási modellek kidolgozásához vezettek, amelyeket az értekezés áttekintő módon ismertet.

Amennyiben a tervdokumentumokat elemezzük, Kínában a regionális tervezés első explicit megfogalmazása a *Hatodik öt éves terv* (1981-1985) „Regionális Gazdaságfejlesztési Terv” fejezete. E dokumentum regionális politikával kapcsolatos célkitűzései között megjelenik a parti területek és a belső területek fejlesztése, a regionális együttműködések kialakítása, illetve külön fejezetben a területi fejlesztés és konszolidáció. A *Hetedik öt éves terv* (1986-1990) új háromrégiós felosztást vezetett be a regionális politikában, a belső területeket központi és nyugati régióra tagolva. Megfogalmazásra került az a koncepció, amelyben a növekedési pólushként definiált keleti part menti területek fejlesztési impulzusokat küldenek a belső területek felé, kialakítva a lépcsőzetes fejlődés lehetőségét, összhangban a termelékenység tapasztalható eltéréseivel és a komparatív előnyökkel. A *Nyolcadik öt éves terv* (1991-1995) az 1989-90-es években megjelenő kétszámjegyű infláció és a gazdasági fejlődés lassulását követő időszakban került bevezetésre. A terv regionális politikát érintő céljai többé-kevésbé azonosak voltak az előző két tervidőszakéval, azonban a dokumentum a gazdasági környezet változása miatt a szegénység csökkentésének nagyobb jelentőséget tulajdonít. A *Kilencedik öt éves tervben* (1996-2000) megfogalmazásra kerülő regionális politika világos fordulatot jelent a nyolcvanas évekhez képest - a szelektív regionális fejlődés hibáinak kiküszöbölésére törekszik. A *regionális különbségek csökkentése és a regionális gazdasági koordináció megerősítése egyik a kilenc legfontosabb cél közül*. Az állam a központi és nyugati régiókba irányuló beruházá-

sok növelését ígéri, és sürgeti a feldolgozó és a munkaintenzív termelés területi transzferjét. A terv nem említi a három gazdasági övezet elhatárolását, ehelyett nagy gazdasági régiókban gondolkodik, amelyek főbb szervező erői a központi városok (mint növekedési pólusok) és a jelentősebb közlekedési útvonalak. Problémaként jelennek meg a régiók konvergáló gazdasági struktúrái, ezzel kapcsolatban a terv kifejezi a központi vezetés elkötelezettségét a *komparatív előnyök jobb kihasználását megalapozó regionális koordináció* felé.

Összegezve, a *kínai regionális politikában három fő célt fedezhetünk fel*. Elsőként meghatározott *gazdasági célok* elérését, úgymint a GDP és a GNP bizonyos növekedési rátái, illetve ezek keresleti és kínálati komponensei. Másodszor kitapinthatóak *szociális célok* is, így a szegénység csökkentése, a jövedelmek újraelosztása, a munkahelykínálat kiszélesítése, a helyi gazdaság fejlesztése, az egészség- és oktatásügy modernizálása és a bűnözési ráta csökkentése. Harmadszor találkozhatunk *környezetvédelmi célokkal*, amelyek a hosszú távú, fenntartható fejlődés biztosítását tartják szem előtt. Kína olyan *módszertani keretet* próbál kialakítani, amelyben a nemzeti és a regionális fejlődés koordinálása megvalósítható. A tapasztalat azt mutatja, hogy a hatalom központosításának bizonyos mértékű csökkentésére szükség van ahhoz, hogy a helyi kezdeményezéseket mobilizálni lehessen; ez viszont felveti annak szükségességét, hogy egyfajta hierarchikus tervezési rendszert fejlesszenek ki. A siker elérése érdekében a helyi elméleteknek és gyakorlatnak figyelembe kell vennie Kína valós körülményeit. Minél nyitottabbá válik az ország a világ felé, annál több olyan tényező befolyásolja a regionális politikát, amelyeket egyetlen hatalom sem tarthat ellenőrzés alatt.

3. *A neoklasszikus növekedési modell nyitott gazdaságot és részleges tőkemobilitást feltételező változatának vizsgálatán keresztül a konvergencia gyakorlatban is tesztelhető koeficiensének meghatározása.*

A vizsgálatokhoz felhasznált neoklasszikus növekedési modell az elméleti közgazdászok megítélése szerint akkor hozható összhangba a regionális konvergencia empirikus vizsgálatainak eredményeivel, ha a tőke fogalmát tágan értelmezve beleértjük az emberi tőkébe történő beruházásokat; valamint ha feltételezzük, hogy a kormányzati politika, illetve egyéb változók különbözőségei jelentős mértékű eltéréseket okoznak az egyensúlyi pályákban. A neoklasszikus elmélet nyitott gazdaságot feltételező változata még a fentiek elfogadása mellett is magasabb arányú konvergenciát jelez előre, mint amit az empirikus eredmények igazolnak.

A modellel kapcsolatban főként Barro, Mankiw és Sala-i-Martin munkássága nyomán az értekezésben bizonyítottam, hogy *az említett ellentmondás kiküszöbölhető*, amennyiben a gazdaság hitelfelvételi képessége a teljes tőkeállománynak csak kis része, azaz ha az *emberi tőke akkumulációját belső megtakarításokból kell finanszírozni*. Ez a megállapítás, illetve a konvergencia számszerűsítésére felhasznált koeficiens meghatározása a hazai szakirodalomban új eredménynek tekinthető.

A Solow által megalapozott neoklasszikus növekedési elmélet a növekedés kérdését a kínálat oldaláról közelíti meg; maga a modell lényegében egy dinamizált termelési függvény. A modell vizsgálatunk során alkalmazott változata – eltérően Solow eredeti elméletétől – a termelésben három inputot különböztet meg: fizikai tőkét, humán tőkét és egy endogén módon nem bővíthető tényezőt, amit nyers munkaerőként értelmezünk. A modell levezetésénél az optimalizálási problémát elsőként zárt gazdaságot feltételezve, majd a nyitott gazdaság két formáját megkülönböztetve vizsgáljuk (a zárt és a nyitott gazdaság között a legfontosabb eltérés feltételezéseink szerint a nemzetközi tőkepiachoz való hozzáférés lehetőségében rejlik). A nyitott gazdaság vizsgálatánál két esetet különítünk el: a tőkéletes és a részleges tőkemobilitást. Ez utóbbi modellben azt feltételezzük, hogy a hitelállomány nagysága nem lehet nagyobb, mint a fizikai tőkeállományé. A hipotézis a két tőkefajta közötti asszimetriát vezet be, amelynek közgazdasági tartalma a következő: *a fizikai tőkeállomány használható biztosítékként a nemzetközi hitelezésben, míg a humán tőkeállomány nem.*

A hitelfelvételi lehetőség korlátozásának magyarázatára több lehetőség is kínálkozik. Egyrészt a fizikai tőkejavak könnyebben értékesíthetőek és értékelhetőek, mint az emberi tőke, ezért hitelfelvétellel való finanszírozásának lehetősége is nagyobb, másrészt a fizikai tőkejavak a külföldi direkt tőkebefektetések szempontjából is előnyösebbek. Az általunk használt két tőketípus között nem az a lényegi különbség, hogy fizikai vagy humán eredetűek, hanem az, hogy fedezetként szolgálhatnak-e a (nemzetközi) hitelfelvétel folyamatában. Ebben a tekintetben a fizikai tőke értelmezése modellünkben jóval szűkebb értelmű, mint a közgazdasági szakirodalom általános fizikai tőke fogalma. Az egyes modellek konvergenciára vonatkozó képleteinek levezetésétől itt eltekintek, hiszen azok terjedelmükben jóval meghaladják a rendelkezésre álló kereteket. A konvergencia koefficiensének *nyitott gazdaság és részleges tőkemobilitás feltételezésére építő, empirikus vizsgálatok során tesztelt képlete a következő:*

$$\beta_{open} = (1 - \varepsilon)(\delta + n + g)$$

ahol $\varepsilon \equiv \eta / (1 - \alpha)$, α és η a fizikai és humán tőkejavak termelési rugalmasságai, n – a munkaerő átlagos évi növekedési mértéke, g – a technológiai változás rátája, δ - az amortizációs ráta.

4. Az ismertett makroökonómiai modell empirikus tesztelése; a kínai tartományok adatai alapján a vizsgált területi egységek közötti konvergens és divergens fejlődés mértékének kimutatása.

Annak bizonyítása érdekében, hogy az előzőekben ismertett egyenlet helyesen jósolja meg a konvergencia megfigyelt sebességét, *az empirikus vizsgálatnak két feladata van.* Először meg kell mutatnia azt, hogy az elemzett területi egységek között ésszerű a fizikai tőke mobilitásának feltevése; másodszer pedig azt, hogy adott $(n+g+\delta)$ mellett a becslött termelési rugalmasságok által meghatározott konvergencia sebessége megfelel a megfigyeltnek.

Értekezésemben az empirikus adatok alapján elsőként meghatározom a kínai tartományok közötti *konvergencia tényleges ütemét*. Az elemzés e szakaszában az adatok hozzáférhetősége miatt kizárólag a piaci reformok időszakát vizsgáljuk, az időszakot két részre osztva. Gundlach alaptanulmánya nyomán az 1978-1989 közötti átlagos éves növekedési ráták egy munkásra eső termelésre vonatkozó regressziója a kínai tartományok adatsorában a következő eredményt adja: $\ln(y)_{1989} - \ln(y)_{1978} = 1,93 - 0,22 \ln(y)_{1978}$. Az $\ln(y)_{1978}$ regressziós együtthatója definíció szerint a következőképpen használható fel β_{emp1} kiszámítására:

$$\beta_{emp1} = -\ln(1-0,22)/11 = 0,022 \quad (t=11 \text{ év}).$$

E számítás azon a tartományon belül van, amely a konvergencia más empirikus vizsgálatából is ismert. Saját elemzéseim alapján az 1989-1998 közötti időszakra a következő regressziós egyenes írható fel: $\ln(y)_{1998} - \ln(y)_{1989} = -0,52 + 0,17 \ln(y)_{1989}$. A fentiekhez hasonlóan számítható ki ebben az esetben is a konvergencia koefficiense, amely $\beta_{emp2} = -0,021$. A negatív érték itt divergenciát jelent, azaz a kínai tartományok közötti szétartó irányú fejlődést. Érdekes, hogy a megfigyelt divergencia üteme szintén 2% körüli érték. Így a továbbiakban arra is választ keresünk, hogy a kialakított modell divergencia esetén is képes-e előre jelezni a fejlődés ütemét. Már itt érdemes megjegyezni, hogy a modell a konvergencia ill. divergencia mértékét képes csak vizsgálni, az átmenet irányát nem, hiszen a fent meghatározott képlet közgazdaságilag értelmezhető parametrizáció mellett negatív értéket nem vehet fel.

Az elmélet teszteléséhez elsőként megvizsgáljuk, alkalmazható-e esetünkben a nyitott gazdasági modell. A kínai tartományok közötti tőkemobilitás vizsgálatának szakirodalmi eredményei nem nyújtanak határozott képet. A tanulmányban Gundlach összegző munkáját alapul véve a Feldstein és Horioka által javasolt megközelítést használom fel. Eszerint, amennyiben a kínai tartományok *zárt gazdaságok*, a megtakarítási ráták egyenlők a befektetési rátákkal. Azonban ha *nyitott gazdaságok*, a tartományok közötti tőkemozgásoknak köszönhetően a megtakarítási és befektetési ráták különbözni fognak.

1. sz. táblázat: A modell változóinak meghatározása

	1978-1989	1989-1998
Munkaerő növekedési rátája (n)	1,3%	1,3%
Technológiai változás rátája (g)	2%	2%
Amortizációs rátát (δ)	5%	4%
<i>Konstans</i>	4,62 (0,28)	6,17 (0,36)
$\ln(I/Y) - \ln(n+g+\delta)$	0,37 (0,17)	0,23 (0,21)
$\ln(PUBL)$	0,63 (0,07)	0,72 (0,12)
R^2	0,77	0,69
<i>Minta elemszáma</i>	29	30
<i>Implikált α</i>	0,27	0,81
<i>Implikált η</i>	0,46	0,13
<i>A modell által előre jelzett β értéke</i>	0,02	0,0199

Az adatok azt mutatják, hogy a kínai tartományok megtakarítási és befektetési rátái nem korrelálnak egymással. Ez azt jelenti, hogy a fizikai tőke mobilitásának feltevése ésszerű, tehát a vizsgálat során a kínai tartományok mintáját tekinthetjük nyitott gazdaságnak. A következő lépésben a konvergencia koefficiensének képletében szereplő változókat számszerűsítjük. Az elemzés mindkét időszakára vonatkozó vizsgálatok releváns eredményeit és az egyes változók specifikációját az alábbi táblázat foglalja össze.

A konvergencia korábban számszerűsített adataival összehasonlítva eredményeink megmutatják, hogy *a nyitott gazdaságra vonatkozó, humán tőkével kiegészített neoklasszikus modell a megfigyelt konvergencia sebességének reális közelítését adja a kínai tartományok mintájában.* E megállapítás a konvergencia esetében csak a magyar szakirodalomban tekinthető újdonságnak, azonban a divergens fejlődés kapcsán hasonló eredmények a nemzetközi irodalomban sem ismertek.

5. A β - és σ -konvergencia empirikus vizsgálatán keresztül a kínai regionális fejlődés korszakolása, az egyes korszakokhoz kötődően a konvergens (divergens) fejlődés hatótényezőinek kimutatása, a konvergencia mértékének számszerűsítése.

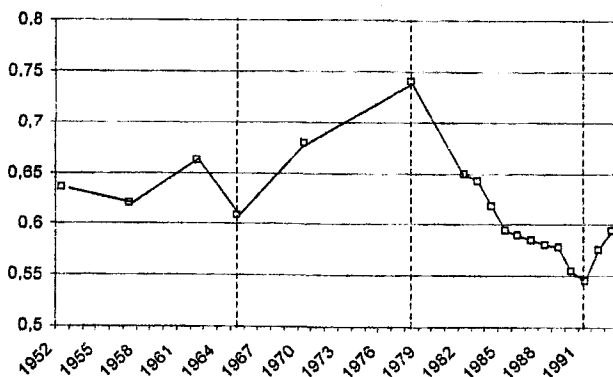
A korábbi elemzések alapján felmerülhet a kérdés, mi okozza azt, hogy *a reformok első időszakában statisztikailag szignifikánsan kimutatható konvergens fejlődés jellemzi a Kínai Népköztársaságot, azonban a tendencia a második időszakban megfordul, a fejlődés divergensé válik.* A doktori értekezés utolsó elemző részében e problémakört vizsgálom, az adatok hozzáférhetősége alapján kitágítva a vizsgálat időhatárait; tágabb történelmi perspektívában értelmezve a reformpolitika eredményeit. A konvergencia irányának, mértékének és okainak meghatározásához a részletesebb empirikus vizsgálatok során olyan, a nemzetközi szakirodalomban elfogadott mérőszámokat használok, amelyek a magyar kutatásokban ezidáig nem jelentek meg.

Az első mérőszámot *σ -konvergenciának* nevezzük. Kiszámításához az egy főre jutó regionális GDP logaritmusából képezünk adatsort, majd ennek a szórását vizsgáljuk (a mérőszám elnevezését éppen a szórás jele adja). Amennyiben a szórás *időben csökkenő tendenciát* mutat, akkor azt mondhatjuk, hogy a régiók között *σ -konvergencia* mutatható ki. A második mérőszám az úgynevezett *β -konvergencia*. E vizsgálatnál meghatározzuk az egy főre jutó GDP éves növekedési üteme és az egy főre jutó GDP időszak eleji (kezdeti) értéke közötti regressziós egyenes képletét. *β -konvergenciáról* akkor beszélünk, ha az eredeti jövedelem általában *β -val* jelölt koefficiensének értéke *negatív és statisztikailag szignifikáns* (a mérőszám geometriailag a regressziós egyenes meredekségeként értelmezhető). Könnyen belátható, hogy az így értelmezett mérőszám megfelel a konvergencia korábban megfogalmazott definíciójának, hiszen az így kialakított regressziós modellben a GDP éves növekedési rátáját kizárólag a kezdeti jövedelmi pozíciókban fennálló különbségekkel magyarázzuk. Éppen ezért a *β -konvergencia* jelentőségét adja, hogy közvetlen módon alkalmazható az elméleti modell verifikálására.

A β -konvergencia léte *szükséges, de nem elégséges feltétele* a σ -konvergencia létezésének. Mivel a σ -konvergenciára vonatkozó empirikus bizonyítékok (főként az ország-csoportokra vonatkozó vizsgálatok esetében) általában igen nehezen kimutathatóak, a nemzetközi szakirodalomban bevezetésre került a *feltételes konvergencia* fogalma. Feltételes konvergenciáról akkor beszélünk, ha a β -konvergencia kiszámításához használt regressziós modellben több magyarázó változót is szerepeltetünk, amelyek kiszűrik az egyes gazdaságok eltérő sajátosságait. A feltételes β -konvergencia így esetlegesen a σ -konvergencia hiányában is kimutatható. Más szavakkal, míg a σ -konvergencia az abszolút jövedelmi különbségek időbeni változását méri, addig a β -konvergencia a szegényebb gazdaságok felzárkózási képességeivel kapcsolatban nyújt információt.

A σ -konvergenciával kapcsolatos eredményeket a 3. sz. ábra mutatja, amelyen a teljes időintervallumból csak egyes kiválasztott éveket jelöltünk. A függőleges vonalak a konvergencia vizsgálata szempontjából három jelentős fordulópontot mutatnak, négy időszakra osztva a vizsgált időintervallumot.

3. sz. ábra: A σ -konvergencia grafikus ábrázolása

Az ábrából látható, hogy a regionális jövedelmek közti különbségek az 1952-1965-ös periódusban előbb kismértékben csökkennek, majd éles emelkedést tapasztalhatunk, amit a hatvanas évek elején alapvetően a Nagy Ugrás politikája és természeti katasztrófák indokolnak. 1962 után a tendencia ismét megfordul, majd ezt követően a jövedelmek regionális eloszlása a kulturális forradalom éveiben folyamatosan és jellemző mértékben emelkedik. A kapott eredmények alapján, figyelembe véve a kínai regionális politika ismertett változásait is, a konvergencia vizsgálata során elemzett időintervallumot *négy szakaszra* osztjuk:

- 1952-1965:** a központi tervezési rendszer kiépülése és az iparosítás korszaka
- 1965-1978:** a Kulturális Forradalom időszaka
- 1978-1992:** a piaci reformok első időszaka
- 1992-1998:** a piaci reformok második időszaka

Az első közelítésben megfogalmazott tendenciák a β -konvergencia vizsgálatánál is jól kirajzolódnak (2. sz. táblázat). A táblázat alacsony mértékű, statisztikailag nem szignifikáns negatív hatáskapcsolatot jelez a növekedés és a kezdeti egy főre eső GDP között az 1952-1965 közötti periódusra. A Kulturális forradalom időszakában ezzel ellentétes módon statisztikailag szignifikáns pozitív előjeltű β értéket kapunk, ami egyértelműen a divergencia bizonyítéka. A reform időszakában 1978-1992 között a konvergencia tényét statisztikailag szignifikáns negatív β jelzi, azonban ezt követően a tendencia a fejezet első részében ismertetettek szerint megfordul, 1992-1998 között igen erős divergenciát tudunk kimutatni.

2. sz. táblázat: Az egyes vizsgálati időszakokra vonatkozó regressziós modellek együtthatói

Időszak	1952-1965	1965-1978	1978-1992	1992-1998
<i>Konstans értéke</i>	0,008 (0,302)	0,103 (6,137)	-0,004 (0,237)	-0,146 (0,140)
<i>β értéke</i>	-0,006 (01,126)	0,016 (3,735)	-0,017 (-3,320)	0,035 (0,018)
<i>Megfigyelési egységek száma</i>	15	15	28	30
<i>R²</i>	0,088	0,518	0,298	0,115

Az értekezésben a fentieknél kifinomultabb statisztikai modellek kialakításával vizsgáljuk meg a folyamatok hátterét, az elemzés körébe vonva a kínai regionális politika korábban körvonalazott eseményeit. Az első három időszakban megállapításainkat főként *Jian, Sachs és Warner* vizsgálatának eredményeire alapozzuk, azt követően pedig – figyelembe véve természetesen a szakirodalmi eredményeket is – jellemzően saját számításaimra.

Vizsgálataink eredménye, hogy a kínai tartományok reáljövedelmeinek konvergenciája *viszonylag új keletű jelenség*, amely csak az 1978-as reformok bevezetésével vált jelentőssé. A központi tervezés kezdeti időszakában ugyan van némi bizonyíték a konvergenciára, de ez eléggé gyenge és nagyban függ a vizsgált időszak határainak kijelölésétől. A kulturális forradalom időszakában a modellek inkább divergenciát mutatnak. A négy periódus vizsgálatával kapott eredmények szerint a regionális konvergencia erősen kötődik a piacosság fokához és a gazdaság nyitottságához. A konvergenciára a legerősebb bizonyítékot a reform időszaka szolgáltatta. Azt találtuk, hogy a jelenség főként a rurális reformokkal van összefüggésben, hatása különösen erős a keleti területeken, összhangban a nemzetközi kereskedelem liberalizálásával és a külföldi tőkebefektetésekkel.

Magyarázatunk minderre, hogy *a konvergencia több olyan eleme, mint a munkaerő migrációja, a tőkebefektetések irányultsága és a technológiai diffúzió a központi tervezés rendszerében nem működik*. Bár annak elvi lehetősége megvan, hogy az erőforrások bürokratikus allokációja a regionális egyenlőtlenségek kiegyenlítése irányába hasson, azonban az 1978 előtti időszakban a kínai központi tervezéssel kapcsolatos vizsgálataink ennek éppen ellenkezőjét mutatják. A kilencvenes években a tartományi jövedelmek széttartó irányú fejlődése figyelhető meg. Vizsgálataink azt bizonyítják, hogy ezt a jelenséget döntő részben a belső és a part menti tartományok közötti különbség magyarázza és nem az egyes régiókon belüli divergens fejlődés. Mivel a part menti elhelyezkedés egy időben állandó földrajzi tényező, a széttartó

irányultságú fejlődés – *a jelenlegi politikák állandóságát feltételezve* – a jövőben tovább folytatódhat. Amennyiben a part menti tartományok fejlődése a jövőben is a jelenlegihez hasonló mértékben múlja felül a belső régióét, akkor a regionális jövedelmek közti különbség a reformok kezdetéhez, az 1978-as szinthez ér vissza. Számításaim szerint erre – minden tényező változatlanóságát feltételezve – *2004-ben kerül sor*.

VII. Összefoglalás

A tézisekben ismertetett két alaphipotézisem a levezetett *neoklasszikus növekedési modell alkalmazhatóságával* kapcsolatos feltételezéseimet fogalmazta meg. Elcmzészim alapján kimutatható, hogy a modell a konvergencia sebességének jó közelítését adja, az elméleti számítások alapján kapott érték és a megfigyelt adat között 10%-nál kisebb eltérés mutatkozott. Ez igaz az 1978-1992 közötti konvergencia és az 1992-1998 közötti divergens fejlődés időszakára is. A nemzetközi szakirodalomban a konvergenciára vonatkozó megállapításom nem tekinthető újdonságnak, azonban a divergencia időszakára hasonló elemzés az eddigiekben nem készült, a szakirodalom inkább csak a politika szintjén megfogalmazottak interpretálására szorítkozik.

Kutatásaim alapján úgy vélem, hogy az eredeti formájában Solow által megfogalmazott neoklasszikus modell az értekezésemben bemutatott kiegészítésekkel alapvetően jól közelíti a folyamatokat, bár feltételezései sokszor ellentétesek a valósággal, így annak értelmezési lehetőségét leszűkítik. Mivel a *feltétel nélküli β -konvergencia* empirikus számítási módja levezethető a modelltől, megítélésem szerint a mérőszám annak verifikálására is alkalmas. A szakirodalom *kritikai megjegyzéseivel egyetértve* úgy vélem, hogy a regressziós modellek bővítése esetén kapott *feltételes β -konvergencia* mutató már nem hordoz hasonló tartalmat. Ezekben a modellekben a bevezetésre kerülő új magyarázó változók képesek megjeleníteni azokat a sokszor ellentétes erőket, amelyek az egyes területi egységek jövedelmi adatainak széttartó, illetve ezzel ellentétes tendenciájú mozgását indokolják (gondoljunk csak a part menti hatás és a kezdeti mezőgazdasági részarány változókra).

A vizsgálatok számszerű eredményei alapján fenti megállapításaim választ adnak arra is, hogy a felhasznált elméleti modell értelmezhető a *szocialista piacgazdaság* keretei között. Elfogadva azonban azokat a felvetéseket, amelyek szerint a modell alkalmazhatósági feltételei a kínai gazdaság esetében nem, vagy nem mindenben állnak fenn, a kapott eredmények interpretálásakor óvatosan csak annyit állapítok meg, hogy a modell által előre jelzett értékek és az empirikus vizsgálatok során kapott eredmények jó közelítéssel egybeesnek. Értekezésem *harmadik alapfeltevésében* a korábbi empirikus vizsgálatok eredményeire támaszkodva feltételeztem, hogy a konvergencia fejlődés *időben* főként a piaci reformok bevezetését követően, *területileg* pedig az ország leginkább piacorientált keleti part menti területein jelenik meg. Ezze! kapcsolatos eredményeim azonban nem mentesek az ellentmondásoktól. Mind a β -, mind pedig a σ -konvergencia vizsgálata kimutatta, hogy az 1978 óta tartó korszak két intervallumra osztható: 1978-1992 között a konvergencia, 1992-1998 között pedig a divergens fejlődés jegyit

mutatva. A részletesebb vizsgálatok alapján kitűnt, hogy az 1978-1992 közti időszakban az országosan mért konvergenciát szinte kizárólag a keleti régió kezdetben elmaradott, mezőgazdasági jellegű tartományainak gyors ütemű fejlődése okozta (erre utaltak a partmenti, a rurális és a partmenti-rurális interakció hatás változók bevezetésével kapott eredmények). Ennek hatására a keleti régión belüli különbségek csökkentek, azonban igen gyors ütemben tágult a belső területek (központi és nyugati régió), illetve a keleti part között kimutatható jövedelmi rés. Az 1992-1998 közötti periódusban ez a tendencia folytatódott, azonban a Kína keleti partja mentén fekvő tartományok gyors ütemű növekedése ekkor már országos szinten is kimutatható módon a divergenciát erősítette. Mindezek alapján a kínai vezetés KKP 14. plenáris fóruma ötödik ülészakán is kifejezésre jutott véleményét, hogy *a reformok a regionális egyenlőtlenségeket elmélyítették* (ellentétben a NBER és a Harvard University kutatóival) *nem tekintem a kínai regionális fejlődés téves értékelésének. A Teng Hsziao-ping által megfogalmazott „demonstrációs hatás” alapján a keleti és déli területek éltek azzal a joggal, hogy elsőként gazdagodjanak meg, azonban a fejlődés területi diffúziója a túlzottan egyoldalú preferenciális politikák miatt nem jöhetett létre.*

A kínai regionális fejlődés jövőjével kapcsolatban optimizmusra adhat okot, hogy az általam is ismertetett tudományos kutatási eredmények *beépültek a kínai politikai gondolkodásba* és a fejlesztések meghatározó jelentőségű elemévé váltak. Ennek jele, hogy *Zhu Rongji (Csu Zsung-csi)* miniszterelnök a parlament 2000. márciusi ülészakán *több generációra szóló kiemelt feladatnak* nevezte a nyugati régió fejlesztését. A Kilencedik ötéves terv utolsó évében ugyan még a keleti területek fejlesztése és a regionális különbségek „bizonyos mértékű kontrollja” kapott hangsúlyt, azonban a 2001. évvel kezdődő Tizedik ötéves tervidőszakban a regionális politika a belső területek (középső és nyugati régió) fejlesztésére összpontosít.

Értekezésemben a konvergencia vizsgálata mellett azt is bizonyítottam, hogy a jelentős népesedési-, erőforrás- és környezeti problémák a kínai politikai vezetést illetve a regionális politika alakítóit a nyugathoz hasonlóan rákényszerítették a növekedés hosszú távú fenntarthatóságának vizsgálatára. Kínát nem tekinthetjük egységes gazdasági térnek és – ez a tanulmány egyik fontos mondanivalója – a belátható jövőben sem válik azzá. Éppen ellenkezőleg, olyan régiók együttese, amelyek között a távolság jelenleg még növekszik, habár a regionális politika ismertetett változásainak hatására ez a rés a jövőben csökkenhet (azonban még az optimista jóslatok is több generációra szóló feladatnak nevezik a nyugati régió fejlesztését).

A vázlatosan bemutatott területek mindegyike saját történeti és jelenlegi adottságainak megfelelően fejlődik, így Kína képe a 21. században jelentős mértékben attól függ majd, hogy a kormányzat a rendelkezésére álló eszközöket hogyan használja fel az egyes régiók előnyhöz juttatására, esetleg mások ellenében. Természetesen, ahogyan az ország fokozatosan nyitottá válik a piacgazdaság felé, a térbeli trendeket egyre nehezebb lesz a hatékonyság és a jövedelmezőség által meghatározott folyamatoktól elmozdítani. A fentiek fényében belátható, hogy a *konvergencia fogalmán keresztül vizsgált gazdasági és társadalmi folyamatok, illetve a regionális fejlődés és annak egyenlenségei a Kínai Népköztársaság 21. századi történetében központi szerepet fognak játszani.*

A. Tudományos könyvek, könyvfejezetek

• A doktori értekezés témakörében

1. **Nemeskéri Zsolt (összeállította): Kína a magyar sajtó tükrében: célraorientált válogatás az elmúlt évek kínai tárgyú cikkeiből, részletek egyes külföldi kiadványok forrásanyagából: munkatanulmány.** [kézirat]. Összeáll. Nemeskéri Zsolt. Szerk. Bárdi László, Krisztián Béla. Pécs, JPTE 1998. [számozatlan, szabadlapos kiadvány].
2. **Nemeskéri Zsolt: Területi tervezés Kínában.** In: *Kína a magyar sajtó tükrében: célraorientált válogatás az elmúlt évek kínai tárgyú cikkeiből, részletek egyes külföldi kiadványok forrásanyagából: munkatanulmány.* Összeáll. Nemeskéri Zsolt. Pécs, JPTE 1998. [számozatlan, szabadlapos kiadvány]
3. **Nemeskéri Zsolt: Kínai regionális politika - elvek és gyakorlat.** In: Fodor István - Kovács Bernadett - Tétsits Róbert (szerk.): *Társadalom és környezet.* Budapest-Pécs, Dialog Campus Kiadó 2000. 307-317. p.
4. **Nemeskéri Zsolt: Characteristics of Purchasing Products/Services of the Tourism Industry.** In: Gábor Rekettye (ed): *The Significance of the Last Decade. Papers to Commemorate the Thirtieth Anniversary of the Pécs Faculty of Business and Economics.* Pécs, PTE University Press 2000. 108-117. p.
5. **Nemeskéri Zsolt: A konvergencia vizsgálata a regionális fejlődésben.** In: Buday-Sántha Attila (főszerk.) – Mezei Cecília – Mezei Katalin (szerk.): *Ph.D. tanulmányok 2000.* Pécs, PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Ph.D. 2001. 54-60. p.
6. **Nemeskéri Zsolt: A vidéki területek fejlődésének sajátosságai Kínában.** In: Buday-Sántha Attila (főszerk.) – Mezei Cecília – Mezei Katalin (szerk.): *Ph.D. tanulmányok 2000.* Pécs, PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Ph.D. 2001. 61-72. p.
7. **Nemeskéri Zsolt: Konvergencia jelenségek Kínában.** In: Buday-Sántha Attila - Erdősi Ferenc - Horváth Gyula (szerk): *Évkönyv 2001.* Pécs, PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola 2001. 145-163. p.

• Egyéb témakörben

8. **Nemeskéri Zsolt: Skúsenosty zamestnávatel'ov s ústretoy'm prístupom k rodine v Madarsku.** In: *Prezentácia modelov na zosúladienie pracovného a rodinného z'ivota.* Bratislava, Ministersvo Práce, Sociálnych Vecí a Rodiny Slovenskej Republiky 2002. 79-99. p.
9. **Nemeskéri Zsolt: A családbarát foglalkoztatás gyakorlata Magyarországon.** In: „Prezentácia modelov na zosúladienie pracovného a rodinného z'ivota”. Bratislava, Ministersvo Práce, Sociálnych Vecí a Rodiny Slovenskej Republiky 2002. 144-162. p.
10. **Krisztián Béla – Nemeskéri Zsolt (szerk.): Családbarát foglalkoztatás - Modellek Magyarországon.** Konferenciakötet. Szekszárd, Pécsi Tudományegyetem – Szociális és Családügyi Minisztérium 2002. 131 p.

B. Szakfolyóirat cikkek

• A doktori értekezés témakörében

1. *Nemeskéri Zsolt: Nyugati elméletek a kínai valóság tükrében - a kínai regionális politika fejlődése 1980-1996 között.* = *Tér és Társadalom*. 1998. 4. 105-115. p.
Másodközlés = Erostyák János (szerk.): 10 éves a Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kara 1992-2002. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar 2002.
2. *Nemeskéri Zsolt: A turisztikai termék/szolgáltatás vásárlásának jellemzői.* = *Marketing & Management*. 1999. 3-4. 20-24. p.
3. *Nemeskéri Zsolt: Konvergencia és regionális fejlődés.* = *Tudásmenedzsment*. 2000. 1. 39-52. p.

• Egyéb témakörben

4. *Nemeskéri Zsolt: Az emberi erőforrások menedzselése.* Karoliny Mártonné dr. Csetneki Zsuzsanna: *Az emberi erőforrások menedzselése c. művéről.* Pécs, JPTE FEEFI 1997. 249. p. (Humán Szervező (Munkaügyi) Menedzser) = *Humánpolitikai Szemle*. 1998. 5. 61. p. (recenzió)
5. Krisztián Béla – *Nemeskéri Zsolt: Emberi erőforrás menedzsment.* Bratton, J. – Gold, J.: *Human Resources Management – Theory and Practice c. művéről.* Houndmills, Basingstocke, Hampshire, McMillen Business, 1998. = *Humánpolitikai Szemle*. 1999. 5. 59-60. p. (recenzió).
6. *Nemeskéri Zsolt: A közgazdasági tartalom érvényesülése a felnőttoktatásban.* = *Művelődés – Népfőiskola – Társadalom*. 1999. 2. mell. 2. p.
7. *Nemeskéri Zsolt: A családbarát foglalkoztatás hazai gyakorlata.* = *Humánpolitikai Szemle*. 2002. 4. 9-23. p.

C. Konferencia kiadványok, előadások

• A doktori értekezés témakörében

1. *Nemeskéri Zsolt: A kínai regionális politika elméleti kérdései. "A környezetvédelem regionális fejlesztésének főbb kérdései"* nemzetközi konferencia (az UNESCO és az ICSU Tudomány Világkonferenciájának rendezvénye), Pécs, MTA PAB. 1999. július 2. – 3.
2. *Nemeskéri Zsolt: Changes and Reforms: the Financial Services Sector. A regional perspective.* *Entrepreneurship: Trends and Perspectives.* International Conference. Izsevszk [Or.], Izsevszk Állami Egyetem, 1999. szeptember 15–18. = *Vjestnik Managerom* 1999.

3. **Nemeskéri Zsolt: A konvergencia vizsgálata a regionális fejlődésben.** A „Tudomány Napja” rendezvényeihez kapcsolódó Kutatói Fórum. Pécs, JPTE KTK. 1999. november 3.
 4. **Nemeskéri Zsolt: Konvergencia a régiók fejlődésében.** „Az Európai Unióhoz való csatlakozás társadalmi feltételei és következményei” munkakonferencia. Pécs, PTE ÁJK Európa Központ. 2000. március 31. – április 1.
 5. **Nemeskéri Zsolt: A vidékfejlesztés sajátosságai Kínában.** „Magyar tudomány – nemzetközi tudomány – európai integráció”. Fiatal Magyar Tudományos Kutatók és Doktoranduszok Negyedik Világtalálkozója. Gödöllő, DOSZ. 2000. április 14-16.
 6. **Nemeskéri Zsolt: Kína-Tibet hétköznapjai.** „Keresztül-kasul Ázsiában”. Ázsia-napok. Pécs, PTE FI Ázsia Központ. 2000. május 3. – 4.
 7. **Nemeskéri Zsolt: Videokamerával Kínában.** Ázsia-nap. Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézet Ázsia Központ. Pécs, 2001. április 27.
 8. **Nemeskéri Zsolt: Convergence in Employment.** „Prezentácia modelov na zosúladenie pracovného a rodinného z'ivota”. Ministersvo Práce, Sociálnych Vecí a Rodiny Slovenskej Republiky. Bratislava [Szlo.], October 3-4. 2001.
 9. **Nemeskéri Zsolt: A gyarmatosítás Kínában és hatása a regionális fejlődésre.** „Anyországok és (volt) gyarmataik. Ázsia.”. PTE Universitas Munkacsoport. Pécs, 2001. október 16.
 10. **Nemeskéri Zsolt: Konvergencia és regionális fejlődés Kínában.** „Szervezeti változások és nemzetközi alkalmazkodás – Új kihívások az ezredfordulón.” I. Országos Közgazdaságtudományi Doktorandusz Konferencia. MTA-BKÁE. Budapest. 2002. március 20-22.
 11. **Krisztián Béla – Nemeskéri Zsolt: Regional Co-operation and Multiculturalism of Communication Systems: Information Technology and Distant Education.** „University and Society – Current Problems of Regional Co-operation”. Scientific Conference. University of Pécs, Pécs, Hungary. 21-23 April, 2002, (megjelenés alatt)
- Egyéb témakörben
12. **Nemeskéri Zsolt: Kisvállalkozás-barát gazdaságpolitika. XXIII. Országos Tudományos Diákköri Konferencia.** Társadalomtudományi Szekció. (Szerk. Szilágyi Erzsébet, Lőrinczné Thiel Katalin). Eger, 1997. április 2-3-4. EKTf Liceum K. 1997. 183. p.
 13. **Nemeskéri Zsolt: A fogadóterületi image. XXIII. Országos Tudományos Diákköri Konferencia.** Társadalomtudományi Szekció. (Szerk. Szilágyi Erzsébet, Lőrinczné Thiel Katalin). Eger, 1997. április 2-3-4. EKTf Liceum K. 1997. 184. p.
 14. **Nemeskéri Zsolt: A közgazdasági tartalom érvényesülése a felnőttoktatásban.** „I. Felnőttképzési-kutatási fórum” országos konferencia. Dunaújváros, DUNAFERR Rt. Humán Intézet, 1999. május 27-28.
 15. **Nemeskéri Zsolt: Gazdasági ismeretek a humán menedzser képzésben.** „III. Kultúra és Piacgazdaság” nemzetközi konferencia és szeminárium. Debrecen, Nullpont Kulturális Egyesület 1999. október 28-30.
 16. **Nemeskéri Zsolt – Várnagy Péter: Economic Knowledge in Human Manager's Training.** VI. Internationalen Mitteleuropäischen Symposium für Erwachsenebildung. Pécs-Pécsvárad. 2000. július 2. – 5.

17. *Nemeskéri Zsolt: A regionális fejlődés egyenetlenségei Kínában. Geográfus Doktoranduszok V. Országos Konferenciája.* Miskolc, 2000. október 6. – 7.
18. Halmos, Cs. – Krisztián, B. – *Nemeskéri, Zs.: Developing the Strategic Transfer of Human Resources Management Skills at the University of Pécs. Perspectives on Learning at the Workplace.* Second Conference on HRD Research and Practice Across Europe. University of Twente, Enschede, The Netherlands. 26-27 January 2001. = *Proceedings.* 127-132. p. Internetes hozzáférés az EUCEN honlapján a következő címen: <http://193.6.54.77/eucen/hrm.htm>.
19. *Nemeskéri Zsolt: A szociálpolitika integrációs hatása: a családbarát munkahely. Integráció vagy kiilleszkedés? Mikro(régiók) az EU csatlakozás sodrásában.* Jubileumi konferencia. PTE BTK Szociológia Tanszék. Pécs, 2001. november 16.
20. Cseh, M. – Halmos, Cs. – Koltai, D. – Krisztián B. – *Nemeskéri, Zs. – Németh, B.: Leadership Styles and Socio-cultural Value Dimensions: A study of Hungarian Managers and Subordinates. Creativity and Innovation in Learning.* Third Conference on HRD Research and Practice Across Europe. Napier University, Edinburgh, UK. 25-26 January, 2002.
21. *Nemeskéri Zsolt: A Családbarát Munkahely 2001 pályázat összefoglaló értékelése. „Családbarát Munkahely – Győztesek Konferenciája”.* Mandulavirágzás Tudományos Napok. Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Főiskolai Kar, Szekszárd. 2002. március 7. = Konferenciakötet. 43-61. p.

D. Népszerűsítő cikkek

1. *Nemeskéri Zsolt: A kínai kapcsolat.* = Pécsi Campus. 5. 1998/1999. 2. [B. vált.] november 2. II. p.
2. *Nemeskéri Zsolt: Külföldi kapcsolatok - Oroszországi konferencia a vállalkozások jövőjéről.* = Pécsi Campus. 6. 1999/2000. 3. [B. vált.] november 1. 17. p.
3. *Nemeskéri Zsolt: Törésvonalak Európában.* = Pécsi Campus. 6. 1999/2000. 8. [B. vált.] május 2. 42. p.
4. *Nemeskéri Zsolt: Karrierfejlesztés tantárgy szakmai programja.* = Karrier CD. A Szegedi Tudományegyetem Hallgatói Állásközvetítő és Karrier Iroda, a Pécsi Tudományegyetem Központi Szolgáltató Iroda Karriercentrum és a Debreceni Egyetem Hallgatói Tanácsadó és Karrieriroda gondozásában. HABA Kulturális Egyesület. Debrecen, 2002.

A szerző által a „Tézisek” leadását követően megtartott konferencia előadások:

- *Krisztián, B. – Nemeskéri, Zs. – Vinczellér, J.:* **Global Challenges and Response Alternatives for Universities.** 15th Annual CHER Conference: Higher Education in the Global Age. University Campus AAKH Vienna, Austria. 5-7 September 2002.
- *Ardichvili, A. – Cseh, M. – Gasparishvili, A. – Krisztián, B. – Nemeskéri, Zs.:* **Socio-Cultural Values and Internal Work Culture Assumptions of Managers and Employers in Five Post Communist Countries.** Human Resource Management: Global Perspectives. University of Illinois at Urbana-Champaign CIBER. Oak Brook, Illinois, USA. 19-20 September 2002.